

תרגול מס' 4 במבנים אלגבריים 1

סדר של איבר ושל חבורה, חבורות ציקליות

הגדרה: סדר של חבורה הוא מספר האיברים בה.

$$o(g) := \begin{cases} \min\{k \in \mathbb{N} \mid g^k = e\} & \text{הסדר של איבר } g \text{ בחבורה מוגדר כ:} \\ \infty & \text{if there is no such } k \end{cases}$$

דוגמה: ב- $U_{10} = \{1, 3, 7, 9\}$: $o(3) = 4, o(9) = 2$.

תרגיל: תהא חבורה G מסדר זוגי. הוכח כי קיים לפחות איבר אחד לא ניטרלי מסדר 2.

פתרון: נניח בשלילה כי לכל איבר לא ניטרלי יש איבר הופכי אחר. נסדר את האיברים בזוגות: כל אחד עם ההופכי שלו (הזוגות הם זרים שכן קיים רק הופכי אחד לכל איבר). האיבר הניטרלי יישאר לבד. איחוד הזוגות עם האיבר הניטרלי ייתן קבוצה בת מספר אי-זוגי של איברים. סתירה.

הגדרה: חבורה ציקלית היא חבורה שנוצרת מאיבר אחד בה: $\exists g \in G: G = \langle g \rangle = \{g^i \mid i \in \mathbb{Z}\}$

טענה: כל חבורה ציקלית היא בהכרח אבלית.

הוכחה: אם $G = \langle a \rangle$ אז: $\forall g_1, g_2 \in G: g_1 g_2 = a^i a^j = a^{i+j} = a^{j+i} = a^j a^i = g_2 g_1$ □

דוגמאות:

$(\mathbb{Z}, +)$ חבורה ציקלית אינסופית הנוצרת מ-1.

קבוצת שורשי היחידה: $x^n = 1$ מעל $\mathbb{C}$ היא: $\Omega_n = \left\{ \text{cis}\left(\frac{2\pi k}{n}\right) : k = 0, 1, 2, \dots, n-1 \right\}$.

אם נסמן: $\omega_n = \text{cis}\left(\frac{2\pi}{n}\right)$ נקבל ש: $\Omega_n = \langle \omega_n \rangle$, כלומר זו חבורה ציקלית.

באופן יותר כללי, החבורה $G = \langle z = r \cdot cis\theta \rangle$ תהא סופית אם"ם:

1. $r = 1$,

2. $\frac{\theta}{\pi} \in \mathbb{Q}$ שכן אם: $\theta = \frac{a}{b}\pi$, $a, b \in \mathbb{Z} - \{0\}$ אזי: $cis\left(\frac{a\pi}{b}\right)^{2b} = 1$.

למשל: $G = \left\langle cis\left(\frac{\pi}{4}\right) \right\rangle = \left\langle \frac{1+i}{\sqrt{2}} \right\rangle$ היא חבורה מסדר 8 אבל: $G = \langle 1+i \rangle$ אינסופית.

תרגיל: נסמן: $\Omega_\infty = \bigcup_{i \in \mathbb{N}} \Omega_i$. הוכח:

א. $\Omega_\infty \leq \mathbb{C} \setminus \{0\}$

ב. $\forall x \in \Omega_\infty : o(x) < \infty$

ג. Ω_∞ אינה ציקלית.

פתרון:

א. תת-חבורה: $\forall a, b \in \Omega_\infty : a \in \Omega_i = \left\langle cis\left(\frac{2\pi}{i}\right) \right\rangle \Rightarrow a = cis\left(\frac{2\pi k_1}{i}\right)$

$b \in \Omega_j = \left\langle cis\left(\frac{2\pi}{j}\right) \right\rangle \Rightarrow b = cis\left(\frac{2\pi k_2}{j}\right)$

$a \cdot b^{-1} = cis\left(\frac{2\pi k_1}{i}\right) \cdot cis\left(-\frac{2\pi k_2}{j}\right) = cis\left(\frac{2\pi k_1}{i} - \frac{2\pi k_2}{j}\right) = cis\left(2\pi \frac{k_1 j - k_2 i}{ij}\right)$
 ולכן:
 $= cis\left(\frac{2\pi}{ij}\right)^{k_1 j - k_2 i} \in \left\langle cis\left(\frac{2\pi}{ij}\right) \right\rangle = \Omega_{ij} \subset \Omega_\infty$

ב. $\forall x \in \Omega_\infty : \exists n | x \in \Omega_n \Rightarrow o(x) \leq n$

ג. נניח בשלילה כי $G = \langle a \rangle$ אזי בהכרח: $o(a) = \aleph_0$ בסתירה לסעיף הקודם.

טענה: תהא חבורה G ואיבר: $a \in G$ כך ש: $o(a) = n$. אזי: $o(a^d) = \frac{n}{(d,n)}$. $\forall d \leq n$.

הוכחה: היתכנות: $1 = (a^n)^{\frac{d}{(d,n)}} = (a^d)^{\frac{n}{(d,n)}}$ (כמוכן ש: $d \mid (d,n)$).

מינימאליות: נניח $(a^d)^t = 1$. כלומר: $a^{dt} = 1$ ידוע כי: $o(a) = n$ לכן: $n \mid dt$.

מכאן גם ש: $\frac{dt}{(d,n)} \mid \frac{n}{(d,n)}$. אבל: $1 = \left(\frac{n}{(d,n)}, \frac{d}{(d,n)} \right)$ ולכן: $\frac{n}{(d,n)} \mid t \Leftrightarrow \frac{n}{(d,n)} \leq t$.

תרגיל: תהא $G = \langle a \rangle$ חבורה ציקלית מסדר n . כמה איברים יכולים ליצור את G כ"א לבדו?

פתרון: $1 = (n,k) \Leftrightarrow o(a^k) = \frac{n}{(n,k)} = n \Leftrightarrow G = \langle a^k \rangle$. כלומר מס' היוצרים הוא $\varphi(n)$.

דוגמה: $\langle 7 \rangle = \{1, 7, 9, 3\}$ $U_{10} = \{1, 3, 9, 7\} = \langle 3 \rangle$. $7 = 3^3, (3,4) = 1 \Rightarrow$

תרגיל: נניח שהחבורה U_n ציקלית. כמה איברים יכולים ליצור כ"א לבדו את החבורה כולה?

פתרון: $\varphi(\varphi(n))$.

משפט: תהא $G = \langle g \rangle$ חבורה ציקלית. אזי: $H = \langle a \rangle \Leftrightarrow H \leq G$

הוכחה: הכיוון $(\Leftarrow)$: הוא ברור.

בכיוון ההפוך: נניח $H \leq G$. ניקח את החזקה המינימלית m כך ש: $g^m \in H$ אזי:

$$\forall b \in G: b = g^k \mid k \geq m \Rightarrow k = ms + t \quad 0 \leq t < m \Rightarrow g^t = g^{-ms} \cdot g^k = \underbrace{(g^m)^{-s}}_{\in H} \cdot \underbrace{g^k}_{\in H} \in H$$

אבל m היא מינימלית, לכן בהכרח $t = 0$. מכאן ש: $H = \langle g^m \rangle \Rightarrow \forall b \in H: b = (g^m)^s$.

מקרה פרטי: $G = (\mathbb{Z}, +) = \langle 1 \rangle$: כל תת החבורות הן מהצורה: $\langle k \rangle = k\mathbb{Z}$.

טענה: $\forall m, n \in \mathbb{Z}: \langle m \rangle \cap \langle n \rangle = \langle [m, n] \rangle$

הוכחה: $h \in \langle m \rangle \cap \langle n \rangle \Leftrightarrow m|h \wedge n|h \Leftrightarrow [m, n]|h \Leftrightarrow h \in \langle [m, n] \rangle$

טענה: נגדיר: $\langle m \rangle + \langle n \rangle = \{a+b \mid a \in \langle m \rangle, b \in \langle n \rangle\}$. $\forall m, n \in \mathbb{Z}$. אזי: $\langle m \rangle + \langle n \rangle = \langle (m, n) \rangle$.

הוכחה: ($\Leftarrow$) צ"ל: $\langle m \rangle + \langle n \rangle \subseteq \langle (m, n) \rangle$.

$\forall h \in \langle m \rangle + \langle n \rangle: h = a + b: m|a \wedge n|b$
הוכחה:
 $\Rightarrow (m, n)|a \wedge (m, n)|b \Rightarrow (m, n)|a + b = h \Rightarrow h \in \langle (m, n) \rangle$

($\Rightarrow$) צ"ל: $\langle m \rangle + \langle n \rangle \supseteq \langle (m, n) \rangle$.

$d = (m, n) \Rightarrow \exists k_1, k_2 \in \mathbb{Z} \mid k_1 m + k_2 n = d$ הוכחה:

$\forall h \in \langle (m, n) \rangle: (m, n)|h \Rightarrow h = q(k_1 m + k_2 n) = qk_1 m + qk_2 n \in \langle m \rangle + \langle n \rangle$